

# מה בין שלוש-עשרה מידות לעשרת הדברות?

–ד"ר יושי פרג'ון–

## 1. י"ג מידות – שמות ל"ד:

[ו] ויעברו ה' על-פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב-חסד ואמת: [ז] נצר חסד לאֲלֵפִים נשא עון ופשע וחסֵאָה וְנָקָה  
לא ינקה פֶקֶד עון אֲבוֹת על-בָּנִים ועל-בָּנֵי בָנִים על-שְׁלֹשִׁים ועל-רַבָּעִים:

## שלוש עשרה מידות?

### 2. כמה מידות יש כאן? מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור צג

אמר ר' סימון שלש עשרה מידות בתורה שהקב"ה מרחם בהן את ישראל, שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון [וגו'] (שמות לד ו), רב אמר אחת עשרה, ורבנן אמרי עשר...

### 3. למה שלוש עשרה? למה של ר' יוסף אבן כספי לשמות ל"ד, ו:

ויקרא י"י אל רחום וגו' – אמר יוסף: כל הקדמונים נלאו בזה ורוב התלאה אשר מצאתם, היה בעבור שהסכימו כי בכאן שלש עשרה מידות, לא ידעתי מבטן מי יצא זה תחלה, ועוד למה הסכימו כולם לזה, כי מה לנו אם בכאן שלש עשרה תארים או פחות או יתר, כי בתפלת משה על דבר המרגלים פחת מאד, ואם הוסיף בתארי השם עד עשרים או שלשים לא יזיק...

### 4. איך סופרים את המידות? שד"ל לשמות ל"ד, ו (מהדורת AlHaTorah.org):

ואלו הן י"ג מידות על דרך הפשט: 1 אל רחום, 2 חנון, 3 ארך אפים, 4 רב חסד, 5 רב אמת, 6 נוצר חסד לאלפים, 7 נושא עון ונקה לא ינקה, 8 נושא פשע ונקה לא ינקה, 9 נושא חטאה ונקה לא ינקה, 10 פוקד עון אבות על בנים, 11 פוקד עון אבות על בני בנים, 12 פוקד עון אבות על שלשים, 13 פוקד עון אבות על רבעים... והנה אעפ"י שלפי הפשט אין שום הכרח שתהיינה המידות י"ג, הנה חלוקה זה שאמרתי היא מתיישבת יפה לפי הפשט. והא לך דעות אחרות בזה<sup>1</sup>...

- א. לדעת רבנו נסים ראש ישיבה במגלת סתרים (עיין תוספות ר"ה י"ז ע"ב {ד"ה שלש עשרה}):  
1 ה', 2 אל, 3 רחום, 4 חנון, 5 ארך אפים, 6 רב חסד, 7 אמת, 8 נוצר חסד, 9 לאלפים, 10 נושא עון, 11 ופשע, 12 וחטאה, 13 ונקה.
- ב. לדעת רבנו תם (שם) וראב"ע ורמבמ"ן ויש"ר {ריגיון}: 1 ה', 2 ה', 3 אל, 4 רחום, 5 חנון, 6 ארך אפים, 7 ורב חסד, 8 ואמת, 9 נוצר חסד לאלפים, 10 נושא עון, 11 ופשע, 12 וחטאה, 13 ונקה.
- ג. לדעת הגהה בתוספות (שם): 1 ה', 2 אל, 3 רחום, 4 חנון, 5 ארך אפים לצדיקים, 6 ארך אפים לרשעים, 7 רב חסד, 8 ואמת, 9 נוצר חסד לאלפים, 10 נושא עון, 11 ופשע, 12 וחטאה, 13 ונקה.
- ד. לדעת ס' החסידים סימן ר"נ: 1 רחום, 2 חנון, 3 ארך אפים, 4 ורב חסד, 5 ואמת, 6 נוצר חסד לאלפים, 7 נושא עון, 8 ופשע, 9 וחטאה, 10 ונקה, 11 וסלחת לעוננו, 12 ולחטאתנו, 13 ונחלתנו.
- ה. לדעת דון יצחק: 1 ה', 2 ה', 3 אל, 4 רחום, 5 חנון, 6 ארך אפים, 7 ורב חסד, 8 ואמת, 9 נוצר חסד לאלפים, 10 נושא עון ופשע וחטאה, 11 ונקה, 12 לא ינקה, 13 פוקד עון אבות.
- ו. לדעת ר"י עראמה: 1 ה', 2 ה', 3 אל, 4 רחום, 5 חנון, 6 ארך אפים, 7 רב חסד, 8 ואמת, 9 נוצר חסד לאלפים, 10 נושא עון, 11 ופשע, 12 וחטאה, 13 פוקד עון אבות.

## למה להגדיר את המידות של ה' כמידות של רחמים?

### 5. ה' מגדיר את מידותיו כאן כ"טוב" – שמות ל"ג:

[יח] ויאמר ה' אֶת־כַּבְדִּי: [יט] ויאמר אֲנִי אֶעֱבִיר כְּלִטּוּבִי עַל־פְּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ

<sup>1</sup> הוא מונה 12 שיטות נוספות שרק את חלקם הבאתי כאן. במקרה או שלא במקרה, שד"ל מציע סה"כ 13 שיטות שונות להגדיר את הגבולות של י"ג מידות.

וְחִנְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֵי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם: [כ] וְיֹאמַר לֹא תִּכְלֹךְ לֶרְאֵת אֶת־פָּנַי כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי: [כא] וְיֹאמַר יְהוָה הִנֵּה מְקוֹם אֶתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר: [כב] וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁפְתֵי כָפִי עָלֶיךָ עַד־עֲבָרִי: [כג] וְהִסְרֵתִי אֶת־כָּפִי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֵרִי וּפָנַי לֹא יִרְאוּ:

#### 6. משה מבין את מידותיו של ה' כטובות – שמות ל"ד:

[ח] וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּף אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: [ט] וַיֹּאמֶר אִם־נָא מִצְאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְלֹה־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבְּנוּ כִּי עַם־קָשֶׁה־עָרֵף הוּא וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנָנוּ וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנִחַלְתָּנוּ:

#### 7. משה משתמש שוב במידותיו של ה' בתפילה לרחמים – במדבר י"ד:

[יז] וַעֲתָה יִגְדַּלְנָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: [יח] ה' אֶרֶץ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד נָשָׂא עוֹן וּפָשַׁע וְנִקְהָה לֹא יִנְקָה פֶקֶד עוֹן אָבוֹת עַל־בְּנִים עַל־שְׁלֵשִׁים וְעַל־רִבְעִים: [יט] סִלַּח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חֶסֶדְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרִים וְעַד־הַנֶּה: [כ] וַיֹּאמֶר ה' סִלַּחְתִּי כְּדִבַּרְךָ: [כא] וְאוֹלָם חִיָּאֲנִי וְיִמְלֹא כְבוֹדִיךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: [כב] כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֲתֵנִי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיִּנְסּוּ אֹתִי זֶה עֹשֶׁר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: [כג] אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָם וְכָל־מִנְאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ:

#### 8. נביאים אחרים משתמשים במידות הרחמים כתפילה – יואל ב:

[יב] וְגַם־עַתָּה נֹאסִיחַ שְׁבוּ עָדִי בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבִצְרוֹם וּבִבְכִי וּבִמְסָפָד: [יג] וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בְּגָדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֵלַי אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶץ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד וְנָחֵם עַל־הָרָעָה: [יד] מִי יוֹדַע יָשׁוּב וְנָחֵם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וְנִסָּף לֵה' אֱלֹהֵיכֶם:

#### 9. מזמור שלם הדורש את מידות ה' כמידות רחמים – תהלים ק"ג:

[א] לְדָוִד בְּרָכִי נִפְשִׁי אֶת־ה' וְכָל־קִרְבִּי אֶת־שֵׁם קְדֹשׁוֹ: [ב] בְּרָכִי נִפְשִׁי אֶת־ה' וְאֶל־תִּשְׁפָּחִי כָל־גְּמוּלָיו: [ג] הִסְלַח לְכָל־עֲוֹנֵיךָ הָרַפָּא לְכָל־תַּחֲלוּאֵיכִי: [ד] הַגּוֹאֵל מִשְׁחַת חַיִּיכִי מִמַּעֲטָרְכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים: [ה] הַמַּשְׁבִּיעַ בְּטוֹב עֵדְךָ וְתִתְחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁךְ נְעוּרֶיכִי: [ו] עֲשֵׂה צְדָקוֹת ה' וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׂוּקִים: [ז] יוֹדִיעַ דְּרָכֶיךָ לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו: [ח] רַחוּם וְחֲנוּן ה' אֶרֶץ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד: [ט] לֹא־לִנְצַח קָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יָטוּר: [י] לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כְּעֹנֵתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ: [יא] כִּי כָגֵבָה שְׁמִים עַל־הָאָרֶץ גָּבַר חֶסֶדְךָ עַל־יִרְאָיו: [יב] כְּרַחֵם מִזְרַח מִמַּעַרְב הָרַחֵק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ: [יג] כְּרַחֵם אֲב עַל־בְּנֵים רַחֵם ה' עַל־יִרְאָיו: [יד] כִּי־הוּא יָדַע יִצְרָנוּ זָכוֹר כִּי־עֲפָר אָנַחְנוּ: [טו] אָנוּשׁ כְּחָצִיר יָמָיו כָּצִיץ הַשָּׂדֶה כֹּן יָצִיץ: [טז] כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וַאֲיָנָנוּ וְלֹא־יִכְפִּירָנוּ עוֹד מִקְמוֹמוֹ: [יז] וְחֶסֶדְךָ ה' מַעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יִרְאָיו וְצְדָקָתוֹ לִבְנֵי בְנִים: [יח] לְשִׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזִכְרֵי פִקְדּוֹתָם לַעֲשׂוֹתָם: [יט] ה' בְּשָׁמִים הָכִין כִּסְאוֹ וּמִלְכוּתוֹ בְּכָל־מְשָׁלָה: [כ] בְּרָכּוֹ ה' מִלְּאֲכָיו גִּבְרֵי כֹחַ עֹשִׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַם בְּקוֹל דְּבָרוֹ: [כא] בְּרָכּוֹ ה' כָּל־צַבָּאוֹ מְשֻׁרְתָיו עֹשִׂי רָצוֹנוֹ: [כב] בְּרָכּוֹ ה' כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מִקְמוֹת מְמִשְׁלָתוֹ בְּרָכִי נִפְשִׁי אֶת־ה':

#### 10. שימוש יוצא דופן במידות הרחמים – לא כתפילה ולא כשבח – יונה ד':

[א] וַיִּרַע אֱלִיֹּנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיַּחֲרֹ לוֹ: [ב] וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־ה' וַיֹּאמֶר אָנָּה ה' הֲלוֹא־זֶה דִּבַּרְתָּ עַד־הַיּוֹתִי עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ וְרַחוּם אֶרֶץ אֲפִים וְרַב־חֶסֶד וְנָחֵם עַל־הָרָעָה: [ג] וַעֲתָה ה' קַח־נָא אֶת־נִפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי:

#### 11. שימוש יוצא דופן במידות – התמקדות במידות הדין – נחום א':

[א] מִשָּׂא נִינוּה סִפְר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקָשִׁי: [ב] אֵל קִנּוּא וְנִקְם ה' נִקְם ה' וּבַעַל חֲמָה נִקְם ה' לְצַרְיוֹ וְנוֹטֵר הוּא לְאִיָּבוֹ: [ג] ה' אֶרֶץ אֲפִים וּגְדוֹלֵכֶח וְנִקְהָה לֹא יִנְקָה ה' בְּסוֹפָה וּבִשְׁעָרָה דָּרְכוּ וַעֲנֹן אֲבָק רָגְלָיו: [ד] גּוֹעַר בָּיִם וַיִּבְשְׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הִחְרִיב אֲמָלַל בָּשָׂן וְכַרְמֶל וּפְרַח לִבְנוֹן אֲמָלַל: [ה] הָרִים רָעִשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמַגְּגוּ וְתַשָּׁא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתִבֵּל וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ: [ו] לִפְנֵי זַעֲמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יִקּוּם בְּחִירוֹן אַפּוֹ חֲמוֹתוֹ נִתְּכָה כְּאֵשׁ וְהִצְרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ:

#### 12. מקבילות נוספות למידות ה':

שמות כ': ד'-ה', דברים ה': ח'-ט', דברים ז': ט'-י, ירמיהו ל"ב: י"ח, מיכה ז': י"ח, תהלים פ"ו: ה', ט"ו, תהלים קמ"ה: ח', דניאל ט': ד', נחמיה א': ה', נחמיה ט': י"ז, ל"א.

## מה החידוש הגדול ב"ג מידות?

#### 13. התגלות דומה ל"ג מידות מופיעה כבר בדיבר השני שבעשרת הדברות – שמות כ':

[ח] ... כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פֶקֶד עוֹן אָבֹת עַל־בְּנִים עַל־שְׁלֵשִׁים וְעַל־רִבְעִים לְשִׁנְאָי: [ו] וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְאֵלָפִים לְאִהְבִּי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתֵי:

14. תגובת ה' לחטא העגל בהשוואה לשני הדברות הראשונים שבעשרת הדברות:

| תגובת ה' לחטא העגל (שמות ל"ב)                                                                                                                                                                 | עשרת הדברות (שמות כ')                                                                                                                                                                                                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| [ז] ויִדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ-רֹד כִּי שָׁחַת עַמּוֹךְ אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:                                                                                                 | [ב] אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:                                                                                                                                                               |
| [ח] סְרוּ מִהֵר מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתֶם עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסֻּכָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֹךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: | [ג] לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנַי: [ד] לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל   וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם   מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם   מִתַּחַת לָאֶרֶץ: [ה] לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם |
| [ט] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם-קִשָּׁה-עֶרְף הוּא: [י] וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי וַיַּחַר-אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלֶם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָדוֹל:          | כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פֶקֶד עוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים לְשֹׁנָאִי: [ו] וְעַשֵּׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתִי:                                                                   |

15. כישלון (חלקי) לתפילתו של משה – שמות ל"ב:

[ל] וַיְהִי מִמַּחֲרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אַתֶּם חֲטֹאתֶם חֲטֹאתֶם חֲטֹאתֶם גְּדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל-ה' אוֹלִי אֲכַפְּרָה בְּעַד חֲטֹאתֵיכֶם: [לא] וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל-ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חֲטָא חֲטָא חֲטָא הִנֵּה חֲטֹאתִי גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: [לב] וְעַתָּה אִם-תִּשָּׂא חֲטֹאתֶם וְאִם-אֵין מַחְנִי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כְּתִבָּתָה: [לג] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חֲטָא-לִי אֶמְחֶנּוּ מִסֻּפְרִי: [לד] וְעַתָּה לֵךְ נַחֵה אֶת-הָעָם אֵל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלְּאָכִי יֵלֶךְ לִפְנֶיךָ וּבְיוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדֹתַי עֲלֵהֶם חֲטֹאתֶם: [לה] וַיֵּלֶךְ ה' אֶת-הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהְרֹן:

16. ה' עוזב את בני ישראל כדי שלא ישמיד אותם – שמות ל"ג:

[א] וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֶה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיָּעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנֶּנָּה: [ב] וְשִׁלַּחְתִּי לִפְנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת-הַכְּנַעֲנִי הַהֹאֲמִיר וְהַחֲתִיתִי וְהַפְרָזִי הַחֹזִי וְהַיְבוֹסִי: [ג] אֶל-אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ כִּי עַם-קִשָּׁה-עֶרְף אַתָּה פֶן-אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ: [ד] וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת-הַדְּבָר הַרָע הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ וְלֹא-שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו עֲלָיו: [ה] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אֲמַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם-קִשָּׁה-עֶרְף רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ וְכָל־יִתִּיךָ וְעַתָּה הִרְדָּה עֲדֶיךָ מַעֲלִיד וְאִדְעָה מַה אֶעֱשֶׂה לָּךְ: [ו] וַיִּתְּנָצְלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֲדֵיכֶם מִהֵר חֹרֵב:

17. השוואה בין י"ג מידות לדובר השני בעשרת הדברות:

| י"ג מידות של רחמים (שמות ל"ד)                                                         | עשרת הדברות (שמות כ')                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| [ל"ד, ו] ... ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן אַרְךָ אַפִּים וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת:            | כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא                                           |
| [ז] נָצַר חֶסֶד לְאֲלֹפִים ---                                                        | פֶקֶד עוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים ---<br>עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים לְשֹׁנָאִי: |
| נָשָׂא עוֹן וּפָשַׁע וְחַטָּאת וְנָקָה לֹא יִנָּקָה                                   | ---                                                                           |
| פֶקֶד עוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בָּנֵי בָנִים<br>עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים --- | [ו] וְעַשֵּׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאַהֲבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתִי:              |

18. תגובת משה למידות הרחמים – שמות ל"ד:

[ח] וַיִּמָּהֵר מֹשֶׁה וַיִּקְדַּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: [ט] וַיֹּאמֶר אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְךְ-נָא אֲדֹנָי בְּקֶרְבִּנִי כִּי עַם-קִשָּׁה-עֶרְף הוּא וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנָיו וְלַחֲטֹאתֵהוּ וְנִחַלְתָּנוּ:

19. "עם קשה עורף" ולכן...

[ל"ב, ט] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם-קִשָּׁה-עֶרְף הוּא: [י] וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי וַיַּחַר-אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלֶם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָדוֹל: [ל"ג, ג] ... כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ כִּי עַם-קִשָּׁה-עֶרְף אַתָּה פֶן-אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ: [ד] וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת-הַדְּבָר הַרָע הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ וְלֹא-שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו עֲלָיו: [ה] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אֲמַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם-קִשָּׁה-עֶרְף רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקֶרְבְּךָ וְכָל־יִתִּיךָ וְעַתָּה הִרְדָּה עֲדֶיךָ מַעֲלִיד וְאִדְעָה מַה אֶעֱשֶׂה לָּךְ: [ל"ד, ט] וַיֹּאמֶר אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יִלְךְ-נָא אֲדֹנָי בְּקֶרְבִּנִי כִּי עַם-קִשָּׁה-עֶרְף הוּא וְסִלַּחְתָּ לַעֲוֹנָיו וְלַחֲטֹאתֵהוּ וְנִחַלְתָּנוּ:

## תפילתו הרביעית של משה וזכירת הברית המחודשת (שמו' ל"ד, ח-כח)

[ח] וימַהֲר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: [ט] וַיֹּאמֶר אֶם-נָא מִצְאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יְיָ-נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבְּנוּ כִּי עַם-קִשָּׁה-עָרֵף הוּא וְסִלְחָת לַעֲוֹנָיו וְלַחַטָּאתָיו וְנִחַלְתָּנוּ:

[י] וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנִי כָרַת בְּרִית נֶגֶד כָּל-עַמֶּךָ אַעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרְאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-אַתָּה בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֶׂה ה' כִּי-נִזְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ: ... [כז] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה כְּתֹב-לָךְ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי-עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת-יִשְׂרָאֵל: [כח] וְהָיִי-שֵׁם עַם-ה' אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וַיָּמִים לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל-הַלְחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:

20. מהי המטרה של התפילה אחרונה של משה? ב' אופנהיימר, הנבואה הקלאסית, עמ' 266  
משהעביר ה' את מידותיו לפניו, ביקש משה: 'אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו, כי עם קשה ערף הוא, וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו' (לד 9). זהו הניסיון האחרון והנועז ביותר לשכנע את אלוהים. עצמת הבקשה טמונה בהזדהותו של משה עם העם. מטרתה מרחיקה לכת בהרבה ממה שהבטיחו אלוהים קודם לכן (לג 14 – 'פני ילכו'): לא זו בלבד שהוא מבקש, כי אלוהים ימחה את חטאי העם, ילך לפניו וינהיג אותו; הוא אף מבקש כי ישכון שוב בתוך המחנה. העזת משה מתבטאת בכך, שהוא מתנגד באופן נמרץ להערכה קודמת של אלוהים עצמו, האומרת, כי נוכחותו בתוך ישראל מסוכנת בשל קשיות עורפו של העם; היא תעלה מדי פעם את חרון אפו, ועלולה בדרך זו לגרום לכליונם (לג 3). ואולם באותו נימוק עצמו – כי עם קשה עורף אתה (הוא) – חוזר ומפציר משה כי 'ילך [צ"ל: נא] ה' [צ"ל: אדני] בקרבנו' (לד 9), שכן מידת החסד אשר העביר ה' לפניו בהיותו 'נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע' (לד 7) אף פותחת פתח לסליחת עוונות, כפי שהוא אומר בהמשך תפילתו 'וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו' (לד 9) ... משה השיג את מטרותיו העיקריות: הוא הציל את ישראל מכיליון, מנע עונש קיבוצי ואף החזיר לו את מעמדו כעם הברית – 'ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה' (לג 16) – שאלוהים הולך לפניו ונמצא בתוכו באופן קבוע.

## ירידת משה מהר סיני (שמות ל"ד, כט-לב)

[כט] וַיְהִי בְרִדְת מֹשֶׁה מִהָרֶ סִּינִי וַיֵּשְׁבִי לַחַת הָעֵדֻת בֵּינִי-מֹשֶׁה בְּרִדְתוֹ מִן-הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא-יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ: [ל] וַיֵּרָא אֶהָרֹן וְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁת אֱלֹהֵי: [לא] וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרֹן וְכָל-הַנְּשָׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: [לב] וְאַחֲרֵי-כֵן נָגְשׁוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוּם אֶת כָּל-אִשָּׁר דָּבָר ה' אֹתוֹ בְּהָרֶ סִּינִי:

## מה בין לוחות ראשונים ללוחות שניים?

| מה תפקיד העם במעמד? | לוחות ראשונים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | לוחות שניים                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| מפני מה יראים?      | [י"ט, י] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וְקִדְשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבֹּסוּ שְׂמֹלֹתֵם: [יא] וְהָיוּ זָכָיִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לַעֲנִי כָל-הָעָם עַל-הָרֶ סִּינִי: [יב] וְהִגַּבְתָּ אֶת-הָעָם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמָרוֹ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָרֶ וְנִגַּע בְּקִצְחוֹ כָּל-הַנֶּגַע בְּהָרֶ מוֹת יוֹמָת: [יג] לֹא-תִגַּע בּוֹ יָד כִּי-סָקוֹל יִסְקַל אוֹ-יָרֵחַ יִיָּרֶה אֶם-בְּהִמָּה אֶם-אִישׁ לֹא יִחִיהַ בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְּהָרֶ: ... [יד] וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים מִן-הַמִּחְנֶה וַיִּתְּצֻבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר: | [ב] וְהָיָה זָכוֹן לְבָקֶר וְעֲלִיתָ בְּבָקֶר אֶל-הָרֶ סִּינִי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל-רֹאשׁ הָהָר: [ג] וְאִישׁ לֹא-יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם-אִישׁ אֶל-יִרְאָה בְּכָל-הָהָר גַּם-הַצֹּאֵן וְהַבָּקֶר אֶל-יָרְעוֹ אֶל-מֹוֹל הָהָר הַהוּא:                                                                                                                                                     |
| מי עושה את הלוחות?  | [טו] וְכָל-הָעָם רֹאִים אֶת-תְּקוּלָת וְאֶת-הַלְפִידִם וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת-הָהָר עֲשׂוֹן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעֻוּ וַיַּעֲמָדוּ מִרְחָק: [טז] וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר-אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל-יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | [א] וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה פֶּסֶל-לָךְ שְׁנֵי-לַחַת בְּיָדוֹ לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים: [טז] וְהַלְחָת מַעֲשֶׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל-הַלְחָת:                                                                                                                                                            |
| הלויים              | אין תפקיד                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | [במדבר א', נ] וְאַתָּה תִּפְקֹד אֶת-הַלְוִיִּם עַל-מִשְׁכַּן הָעֵדֻת ... וְסָבִיב לְמִשְׁכַּן יַחֲנוּ: [נא] ... וְהָזָר הַקָּרֵב יוֹמָת: [נב] וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל-מִחְנֶהוּ וְאִישׁ עַל-דָּגְלוֹ לְצַבָּאוֹתָם: [נג] וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא-יִהְיֶה קֶצֶף עַל-עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת-מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: |